

Свічадо національної боротьби

Понад сімдесят років тому відомий мистець М. Мікешин привіз у Київ модель проєктованого пам'ятника Богданові Хмельницькому. Великий гетьман сидів на баскому коні; під копитами коня лежав труп ксьондза — єзуїта, вкритий пошматованим польським прапором; за конем, збита його копитом, сторчма летіла із скелі постать польського пана, а ще нижче — фігура жида-орендаря, руки якого залякли на пасках, проскурках і награбованих церковних речах... Скрізь по скелі були порозкидані шматки порваних кайданів... На чолі п'єдесталу — кобзар (в образі Т. Шевченка) грає на бандурі й співає:

Та не буде лучче,
та не буде краще,
Як в нас на Україні,
Що немає жида,
що немає ляха,
Не буде й зміни...

Слова цієї пісні взято із старої народньої пісні української, і народ наш не один раз слухав і співав її, непохитно простуючи тернистим шляхом своєї історичної національно-визвольної боротьби проти Польщі, Московії, татарів та інших ворогів України. Українське народне мистецтво — у фолкльорі, театрі, красному письменстві, різбарстві, живописі, як у свічаді, відобразило етапи тієї боротьби, а наведені оце слова народньої пісні правлять ніби за символ і гасло, з якими скрізь ми зустрічаємося в різноманітних пам'ятках українського мистецтва — і старих, і новітніх часів.

В улюбленій нашим народом вертепній драмі XVIII сторіччя носієм і образом національно-визвольної боротьби на Україні був лицар-запорожець Іван Виногура, постать якого височить над численними ворогами українського народу, що з ними він ціле своє життя завзято й незламно бився. — «Случалось мені, — співає цей лицар, —

— і не раз в степу
варити пиво:
Пив москаль, пив татарин,
пив і лях на диво,
Багацько лежить і тепер
з похмілля
Мертвих голів і кісток
від того весілля».

Давно це було. Постарів і притомився старий вояка. Але дух любови до батьківщини й ненави-

Олекса ПАРАДИСЬКИЙ

сти до її ворогів не покидає запорожця, і при думці про «ляха» або «хана Кримського з ордою» він спалахує нестримною відвагою, безмежним завзяттям і мужністю:

«Гей, нуте ж, ви, степи, горіть пожарами!»...

Як могутня, непорушна скеля, стоїть перед нашими очима постать цього палкого, всепереможного українського народнього героя, прообраз отих трьох сот молодих лицарів наших, що світлу пам'ять їхню недавно ми урочисто вшанували. Шалено тікає пихатий польський шляхтич, що нахвалявся сам «еден» забити «тшидзесті гайдамак», тільки но залунала здалеку могутня пісня запорожця — «Та не буде лучче, та не буде краще»... Зникають також перед грізним месником за народні кривди і ксьондз, і жид-шинкар.

У старому Києві, Харкові та інших містах України народ наш надзвичайно кохався в невеличких комедійках, відомих під назвою «інтермедій», що їх у XVII—XVIII сторіччях виставляли «спудеї» — студенти Київської Академії, Харківського, Чернігівського колегіумів та інших тодішніх шкіл. І в цих інтермедіях знову перед очима глядачів розгортались сцени боротьби українського народу проти його історичних ворогів і гнобителів. Так, в одній із таких інтермедій на кін з'являється польський пан, що вивозить у клітці українського селянина та продає його жидові-орендареві. Орендари знущається з українця, в'яже йому руки й ноги. Та в цей момент вбігає козак, визволяє українського селянина з польсько-жидівського ярма, затуляє натомисть у це ярмо ляха й орендаря і промовляє:

«Що б то се за причина,
що ляхи-шелихвости
людей продавати
почали...

Та ще й християнську кров
жидам орендують?»...

Чудовою літературною пам'яткою народньо-патріотичної боротьби, пробудження національної свідомости нашого народу є написана 1728 року шкільна драма «Милость Божія, Україну од неудоб носимих обид лядських чрез

Богдана Хмельницького свободившая».

Образи славетних героїв національної боротьби за щастя й волю України, що знайшли своє яскраве відображення в старій українській літературі та на кону давнього українського театру, не реґукуються з цими ж образами лицарів-звитяжців, борців українських, відбитими народом в його усній творчості. Ось знову перед нами гетьман Богдан Хмельницький, про якого козацька дума розповідає як про визволителя нашого народу з ворожої польської неволі та месника над другим віковичним ворогом України — жидами-багатіями.

У багатьох думах народ славить свого гетьмана Богдана, що підняв гноблені маси на повстання за національне визволення та за самостійне державне життя.

В малярському мистецтві, твореному українськими народними художниками, теж здавна фігурують образи борців за честь і славу рідної України. Дуже поширеною була в XVII—XVIII сторіччях народня композиція — малюнок «козака Мамає». Цю композицію малювано на дверях, стінах, скринях і навіть просто на вулицях козацьких хуторів Подніпров'я та селищ Галичини. На малюнках цих козак Мамає сидить в оточенні «друзів-молодців» — запорожців та грає на бандурі, а на задньому пляні часто-густо зображено ворогів українського народу — ляха або орендаря, повішених на дереві.

Багато повчального дає українцям, назавжди визволеним нами історичними друзями — німцями з ярма чужоземного пригноблення, стародавнє наше національне мистецтво, а надто фолкльор і література — це справжнє свічадо історичного життя України. І особливо переконливо та правдиво звучать сьогодні рядки старої козацької думи про те, що

«Слава козацька, молодецька
не вмере, не поляже,
А буде вона славна між
друзями-молодцами,
Однині і до віку».

Ще більше цікавого і значущого для історії національно-визвольного руху, зокрема з московської неволі, дає нам українська література і фолкльор XIX—XX сторіч, та про це мусить бути мова скремо.